

А. М. Третяк

Землезнавство

ЗЕМЛЕЗНАВСТВО – розділ [географії](#), що вивчає закономірності формування і розвитку географічної оболонки Землі. Геогр. оболонка Землі – зовн. шар планети, в якому взаємопроникають і взаємодіють [літосфера](#), [гідросфера](#), [атмосфера](#) і [біосфера](#). Її формування і розвиток відбуваються під одночас. впливом внутр. і зовн. сил Землі. Сучас. екол. стан став реал. загрозою для здорового існування людей у багатьох регіонах планети і навіть у деяких країнах у цілому, зокрема й в Україні, тому нині важливе значення мають узагальнення результатів комплекс. дослідж. антропоген. впливу на довкілля, який досяг великих масштабів, пізнання і реалізація можливостей упр. глобал. процесами з метою збереження природи, запобігання екол. катастрофі. Системат. експлуатація природ. ресурсів призвела до глобал. негатив. змін і навіть до незворот. перетворень у природі. З. всебічно вивчає наслідки втручання людства у довкілля, застосовуючи дані моніторингов. здійснюваних у різних регіонах світу. Сучасне З. спрямоване на розв'язання склад. проблем взаємин людини і природи шляхом розроблення й утілення заходів з охорони та покращення довкілля. Отже, завдання сучас. З. – виявлення і вивчення заг. закономірностей розвитку природи, які відображають взаємозв'язки та взаємозумовленість її складових компонентів та є основою функціонування як єдиного цілого. Ці специфічні геогр. закономірності, як і всі закони природи, об'єктивні й не залежать від волі людей. Структуру природ. потенціалу України складають земел. (44,4 %), водні (13,1 %), ліс. (4,2 %), рекреац. (9,5 %) та ін. ресурси. Розглядаючи природу як єдину взаємопов'язану і взаємозумовлену систему, З. націлює на вивчення законів її розвитку та способів оволодіння ними з метою використання у практ. діяльності.

Через тісні зв'язки соц.-екон. розвитку і можливостей доступу до природ. ресурсів часто виникають протиріччя між досягненням сталості в довкіллі й екон. чи соц. сталості, при цьому сталості у використанні ресурсів потрібно досягати за рахунок соц.-екон. розвитку. У зв'язку з цим постає питання компенсації екон. витрат. Проблеми, які виникають у світі внаслідок технол. та екон. розвитку, створюють загрозу для стану земел. ресурсів у майбутньому, тому їх використання повинно ґрунтуватися на концепції сталого розвитку. Дедалі складнішим стає розв'язання конфліктів між екон., соц. та екол. проблемами в простор. вимірі. Це пов'язано, по-перше, з наявністю проблеми аналізу наслідків розвитку

землекористування, по-друге, зі складністю визначення пріорит. проблем. Звідси випливає необхідність глибшого розуміння природи системи організації сталого землекористування. Важливість аналізу потенцій. і наяв. впливів політики та її пропозицій і необхідність забезпечення точною інформацією осіб, які ухвалюють рішення, потребують такої системи, яка може бути інтегрованою у процесі землеустрою та землевпорядкування. У зв'язку з цим визначення й аналіз впливів на довкілля можна вважати елементом підготовки до землевпорядкування сталого землекористування. Оцінювання змісту розвитку сталого землекористування полягає у визначенні впливу політики на цей процес і внесенні альтернатив. пропозицій. Науково обґрунтована стратегія простор. розвитку є важливою частиною організації сталого землекористування в межах сталого розвитку, що враховує, зокрема, необхідність зменшення рівня викидів діоксиду вуглецю, ін. екол. цілі, зважаючи водночас на соц.-екон. вимоги та потреби суспільства.

Сусп. небезпеки, відвернення яких є однією з цілей землеустрою, проявляються в абіотич., біотич. та антропоген. чинниках. Наймасштабніші втрати спричиняють спустелення, ерозія ґрунтів, забруднення вод, ґрунтів, повітря. Спустелення – один із результатів впливу людини на землю. Ерозія ґрунтів є прикладом поєднання невдалої організації землекористування з неправил. упр. земел. ресурсами. Природна ерозія посилюється, оскільки людина істотно впливає на значні території, напр., в Африці щороку 600 тис. т родючого верх. шару ґрунту видувається в океан. Надзвичайно великими втрати родючого шару, спричинені вітровою та водяною ерозіями, є і в Україні. Тісно пов'язане з соц.-екон. розвитком сучас. суспільства забруднення ґрунтів і вод. Через збільшення кількості та інтенсивності підприємств с.-г. виробництва зростає обсяг неорган. та орган. елементів, які забруднюють водно-ґрунт. системи. Так, однією з найістотніших проблем у Пн.-Сх. Європі є збільшення чисельності інтенсив. тваринниц. госп-в. Забруднення повітря має не лише прямий, а й довготривалий вплив на екосистеми через можливі клімат. зміни.

Таким чином, З. має об'єднувати поняття сталості у політиці й практ. застосуванні, організації різних типів землекористування й поліпшенні його простор. і фіз. умов. Воно є інструментом розв'язання питань політики землекористування, використання цієї політики для правил. проектування різних типів землекористування і поліпшення його простор. та фіз. умов з метою оптимал. використання й охорони природ. ресурсів (упродовж тривалого періоду), враховуючи потреби і бажання сучас. та майбут. поколінь.

Рекомендована література

1. Рудницький С. Основи землезнання України. Кн. 2. Антропогеографія України. Уж., 1926;
2. Третяк А. М. Наукові основи землеустрою: Навч. посіб. К., 2001;
3. Його ж. Економіка землекористування та землевпорядкування: Навч. посіб. К., 2004;

4. Олійник Я. Б., Федорищак Р. П., Тищенко П. Г. Загальне землезнавство: Підруч. К., 2008.

Бібліографічний опис:

Землезнавство / А. М. Третяк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-15956>. – Останнє поновлення : 1 січ. 2023.

2001-2024 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).